

Денис Гончар,

аспірант відділу теорії держави і права

Інституту держави і права

імені В. М. Корещького

Національної академії наук України

УДК 347.96

Стадії механізму гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги

Гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги – це процес, який охоплює кілька етапів: створення умов правокористування; закріплення юридичних засобів і способів користування цим правом і його захист; формування цілісної системи державних органів, враховуючи законодавче визначення їх компетенції та повноважень, призначених сприяти користуванню правом на отримання кваліфікованої юридичної допомоги; практичне здійснення правозабезпечувальної і правозахисної компетенції державних органів і посадових осіб.

Під час формулювання стадій гарантування варто виходити з наявності підстав для користування правом на отримання кваліфікованої юридичної допомоги: акта конститутування; відображення досліджуваного права в актах міжнародного права, які є складовою частиною правової системи України, а також закріплення на конституційному рівні компетенції органів державної влади та посадових осіб щодо створення умов, засобів і способів правокористування.

На першій стадії створюються й удосконалюються соціальні, економічні, політичні, духовні та інформаційні передумови (умови), що забезпечують можливість практичного користування правом на отримання кваліфікованої юридичної допомоги. Іншими словами, створюється найсприятливіше (оптимальне) середовище для цього.

Соціальні гарантії права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги припускають передусім соціальну стабільність. Необхідно подолати соціальне розшарування в суспільстві. Праця працівників бюджетної сфери (викладачів, лікарів та інших) повинна гідно оплачуватися, як це є в більшості розвинених країн. Тільки тоді можна буде говорити про доступність і, отже, гарантованість для цієї категорії громадян кваліфікованої юридичної допомоги.

Серед економічних умов особливо варто виділити ринкову економіку, яка стабільно розвивається без критичного рівня інфляції та інших катаклізм, що призводять до зuboжіння населення країни; зростання національного доходу; існування

приватної та інших видів власності. Тільки в умовах ринкової економіки, яка стабільно розвиватиметься, держава зможе забезпечити належний рівень допомоги малозабезпеченим, кількість яких має поступово зменшуватися завдяки підвищенню їх платоспроможності [1, с. 47–49].

За таких умов може існувати ефективний конкурентоспроможний ринок юридичних послуг. Саме з появою приватної власності, на наш погляд, пов'язана поява великого сектору ринку юридичних послуг – бізнес-юристи (працівники фірм, що надають юридичну допомогу організаціям, які ведуть підприємницьку діяльність).

До політичних умов правого користування можна зарахувати політичний режим. Перехід України від тоталітарного режиму до демократичного створює нові передумови реального здійснення прав і свобод людини та громадянина. Демократична атмосфера сприяє зростанню впевненості кожного громадянина в непорушності і реальності своїх прав, спонукає до соціальної активності. Українська держава не тільки проголошує, але й фактично забезпечує, гарантує права і свободи [2, с. 85–87]. Зокрема, судовий процес має справді змагальний характер, що, безумовно, підвищило «реальність» права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги в його процесуальній складовій.

Соціальні, економічні, політичні, духовні та інформаційні умови забезпечують реальність права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги та сприяють активному (зацікавленому) правокористуванню. Однак самі по собі вони безпосередньо не забезпечують правомірного та обґрунтованого користування цим правом.

На другій стадії наявні умови розвитку держави і суспільства дають змогу закріплювати засоби і способи користування правом на отримання кваліфікованої юридичної допомоги. Право на кваліфіковану юридичну

допомогу є суб'єктивним правом кожної людини. Саме таке розуміння закладено в Конституції України. Ця позиція ґрунтується на понятті суб'єктивного права, яке досі є дискусійним. Головно це стосується виникнення суб'єктивного права. Так, існує позиція, що суб'єктивне право пов'язане з юридичними фактами, які є підставою для виникнення правовідносин; суб'єктивне право – це право конкретної особистості, що існує в межах певних правовідносин. Однак більш обґрунтованою є позиція, за якою суб'єктивне право розглядається як належна суб'єктові міра дозволеної поведінки, що забезпечується державою [3, с. 28]. Тут для характеристики права як суб'єктивного не має принципового значення спосіб виникнення, форма прояву і реалізації. У таких міркуваннях право суб'єктивне зіставляється з правом об'єктивним, з якого воно виходить. Об'єктивне право при цьому розглядається як особливе соціальне утворення, особливий інститут суспільства в цілому, у протиставленні можливостям окремої особистості. «Суб'єктивне право є наданою мірою можливої (дозволеної) поведінки особи для задоволення своїх законних інтересів, передбачених об'єктивним правом, що охороняється державою» [4, с. 355].

Суб'єктивне право як юридична категорія розкривається через набір ознак: можливість користування певним соціальним благом; правомочність вчиняти певні дії і вимагати відповідних дій від інших осіб; свободу поведінки, вчинків у межах, встановлених нормою права; можливість звернутися до держави по захист порушеного права [5, с. 102]. Крім того, для суб'єктивного права характерна свобода розсуду правовласника щодо користування цим правом.

Право на кваліфіковану юридичну допомогу виступає суб'єктивним правом особливого порядку, оскільки поряд з правом на судовий захист є гарантія належної реалізації інших

прав і свобод людини та громадянина. Реалізація цього права передбачає вчинення дій як самою уповноваженою особою, так й іншими особами, які виступають носіями обов'язку. Праву на отримання кваліфікованої юридичної допомоги, як і будь-якому іншому суб'єктивному праву, відповідає обов'язок надання цієї допомоги. При реалізації права на кваліфіковану юридичну допомогу дії уповноваженої особи зводяться до звернення до зобов'язаного суб'єкта, надання необхідної вихідної інформації і документів, здійснення юридично значущих дій (наприклад, видача довіреності), тобто до змісту права на кваліфіковану юридичну допомогу входить правомочність на вчинення дій, що сприяють отриманню юридичної допомоги. Крім того, власник права матиме правомочність вимагати надання юридичної допомоги зобов'язаними особами й отримати захист державою права в разі його порушення. Також власник права матиме право вільно користуватися результатами реалізації права на кваліфіковану юридичну допомогу, що передбачає вибір різних варіантів поведінки, відповідно до одержаної інформації, документів.

Дії зобов'язаної особи можуть відрізнитися залежно від виду юридичної допомоги, по яку звернувся заявник. У будь-якому разі сюди входить аналіз фактичних даних і визначення нормативних правових актів, що підлягають застосуванню.

Правовідносини, які виникають під час реалізації права на кваліфіковану юридичну допомогу, за ступенем індивідуалізації суб'єктів є відносними, тобто і уповноважений, і зобов'язаний суб'єкти визначені. Так, якщо носієм права, згідно з конституційними положеннями, є будь-яка особа, то зобов'язаним суб'єктом є певне коло осіб, а саме люди, що володіють спеціальними юридичними знаннями. Обов'язок надавати юридичну допомогу може покладатися на них законом або угодою сторін. У першому випадку це можуть бути

працівники державних органів та установ, до компетенції яких належить надання юридичної допомоги; представники так званих «приватно-публічних» утворень (адвокати, нотаріуси) тощо. За угодою сторін обов'язок з надання кваліфікованої юридичної допомоги може бути взятий на себе будь-яким суб'єктом, що відповідає вимогам «кваліфікованості». До завдань держави при цьому належить забезпечення належного механізму реалізації цього права.

Як характеризуючий елемент виступає також об'єкт права, під яким зазвичай розуміють той предмет навколишнього світу, матеріальне або нематеріальне благо, з приводу якого склалися правовідносини. Відносно права на кваліфіковану юридичну допомогу таким об'єктом виступатиме сама юридична допомога.

Виступаючи об'єктом правовідносин, юридична допомога не тільки визначає права й обов'язки, а й зумовлює характеристики зобов'язаних суб'єктів. Крім того, юридична допомога – це сприяння, тобто активна діяльність одного суб'єкта відносно іншого [6, с. 10]. У цьому плані юридична допомога не може виражатися в бездіяльності. Таке сприяння має невласний характер, тобто не передбачає застосування як форму реалізації права, суб'єкти не перебувають у відношенні влади – підпорядкуванні. Водночас ця діяльність сприяє реалізації публічної функції держави щодо забезпечення доступності правосуддя для всіх верств населення і в цьому сенсі має публічно-правовий характер [7, с. 156–157].

На третій стадії гарантування відбувається формування державних органів, уповноважених гарантувати право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги. Здебільшого це органи загальної правозабезпечувальної та правозахисної компетенції, діяльність яких має гарантувати весь комплекс основних прав і свобод.

На четвертій стадії законодавчо закріплені засоби і способи забезпечення та захисту права на отримання

кваліфікованої юридичної допомоги втілюються в життя за допомогою компетентної діяльності, зокрема організаційної. Щодо останньої, то попри те, що організаційна діяльність інститутів гарантування безпосередньо не спрямована на забезпечення реалізації прав і свобод, її все ж варто розглядати як таку, що гарантує право кожного на отримання кваліфікованої юридичної допомоги. Важливу роль у цьому процесі відіграють інститути гарантування.

Відповідно до наведених стадій гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги можна виділити такі основні елементи його механізму:

1) конституційне закріплення у ст. 59 Конституції України права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги;

2) гарантії, які охоплюють умови (загальні гарантії), засоби і способи (юридичні гарантії), що забезпечують належне правокористування;

3) акти правозастосування;

4) правовідносини.

Перший елемент механізму являє собою абсолютно самостійну гарантію, яку не можна зарахувати ні до засобів, ні до способів, що забезпечує належне правокористування. Цією

обставиною і пояснюється необхідність виділення відповідного елемента. У другому елементі механізму органічно поєднані загальні умови гарантії, а також засоби і способи як юридичні гарантії правокористування. Таке уявлення про гарантії основних прав особливо поширене в юридичній науці [8, с. 3–9; 9, с. 16]. Третій і четвертий елементи пов'язані з практичним здійсненням правозабезпечувальної і правозахисної компетенції інститутів гарантування.

Таким чином, механізм гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги як відносно самостійний за структурою і призначенням виступає елементом механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, актуальність якого визначається положеннями ст. 3 Конституції України [10]. Показником успішного функціонування механізму гарантування права кожного на отримання кваліфікованої юридичної допомоги є конституційно-правовий стан гарантованості цього права та компетентна юридична підтримка особи з боку держави. Це право має свій зміст та перебуває під захистом держави в разі його порушення.

Список використаних джерел

1. *Сташків Б. І.* Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. / Б. І. Сташків. – Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. – 692 с.
2. *Тимошенко В. І.* Держава як гарант свободи людини / В. І. Тимошенко // Наукові записки. Юридичні науки / НУ «Кієво-Могилянська академія». – К., 2004. – Т. 26. – С. 85–87.
3. *Алексеев С. С.* Право: азбука – теорія – філософія: опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М., 1999. – 712 с.
4. *Марченко М. Н.* Теорія государства и права: учеб. / М. Н. Марченко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2011. – 640 с.
5. *Права человека* : учеб. / отв. ред. Е. А. Лукашева. – 2-е изд., перераб. – М., 2011. – 560 с.
6. *Заботін В.* Право на правову допомогу як мінімальний стандарт доступності цивільного судочинства / В. Заботін // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 4. – С. 8–12.
7. *Овчаренко О. М.* Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : моногр. / О. М. Овчаренко. – Х. : Право, 2008. – 304 с.

8. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції / М. Савенко // Право України. – 1999. – № 2. – С. 3–9;

9. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П. М. Рабінович. – Х. : Право, 1997. – 64 с.

10. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Гончар Д. В. Стадії механізму гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги

У статті досліджено механізм гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги та виокремлено його стадії. Зазначено, що гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги – це процес, який охоплює кілька етапів: створення умов правокористування; закріплення юридичних засобів і способів користування цим правом і його захист; формування цілісної системи державних органів, враховуючи законодавче визначення їх компетенції та повноважень, призначених сприяти користуванню правом на отримання кваліфікованої допомоги; практичне здійснення компетенції державних органів і посадових осіб. Наголошено, що під час формулювання стадій гарантування варто виходити з наявності підстав для користування правом на отримання кваліфікованої юридичної допомоги: акта конституювання; відображення досліджуваного права в актах міжнародного права, які є складовою частиною правової системи України, а також закріплення на конституційному рівні компетенції органів державної влади та посадових осіб щодо створення умов, засобів і способів гарантування.

Ключові слова: механізм гарантування, кваліфікована юридична допомога, юридичні засоби і способи, користування правом.

Гончар Д. В. Стадии механизма гарантирования права на получение квалифицированной юридической помощи

В статье исследован механизм гарантирования права на получение квалифицированной юридической помощи и выделены его стадии. Отмечено, что обеспечение права на получение квалифицированной юридической помощи - это процесс, который охватывает несколько этапов: создание условий правопользования; закрепление юридических средств и способов пользования этим правом и его защита; формирование целостной системы государственных органов, учитывая законодательное определение их компетенции и полномочий, предназначенных способствовать пользованию правом на получение квалифицированной помощи; практическое осуществление компетенции государственных органов и должностных лиц. Отмечено, что при формулировании стадий гарантирования следует исходить из наличия оснований для пользования правом на получение квалифицированной юридической помощи: акта конституирования; отображение исследуемого права в актах международного права, которые являются составной частью правовой системы Украины, а также закрепление на конституционном уровне компетенции органов государственной власти и должностных лиц по созданию условий, средств и способов гарантирования.

Ключевые слова: механизм гарантирования, квалифицированная юридическая помощь, юридические средства и способы, пользование правом.

Gonchar D. Stages of the mechanism of guaranteeing the right to receive qualified legal aid

The article examines the mechanism of guaranteeing the right to receive qualified legal aid and outlines its stage. It is noted that guaranteeing the right to receive qualified legal aid is a process that involves several stages: creation of conditions for lawful use; consolidation of legal means and ways of using this right and its protection;

the formation of a holistic system of state bodies, taking into account the legislative definition of their competence and powers, designed to promote the use of the right to receive qualified assistance; practical implementation of the competence of state bodies and officials.

It is emphasized that during the formulation of the guaranteeing stages it is necessary to proceed from the availability of grounds for using the right to receive qualified legal aid: an act of constitution; reflection of the investigated law in the acts of international law, which are an integral part of the legal system of Ukraine, as well as the constitutionality of the competence of state authorities and officials to create conditions, means and means of guaranteeing.

Key words: guaranteeing mechanism, qualified legal aid, legal means and methods, use of the right.

